

**Představy rodinných příslušníků
o zabezpečení péče
nesoběstačným rodičům**

Jitka Veselá

prosinec 2002

Obsah

Úvod	3
1. Metodika, organizace výzkumu a popis souboru	4
1.1 Charakteristika souboru potenciálních pečovatelů	4
1.2 Charakteristika souboru identických rodin	5
2. Soubor potenciálních pečovatelů	6
2.1 Zdravotní stav a soběstačnost seniorů podle výpovědi jejich dětí	6
2.2 Představy potenciálních pečovatelů o zabezpečení péče rodičům	6
2.3 Předpokládaná pomoc sourozenců a partnerů pečujícího při péči o nesoběstačného rodiče	7
2.4 Faktory, které lze považovat za limitující pro poskytování péče nesoběstačným seniorům v rodině	8
2.5 Názory dětí seniorů na roli státu a rodiny	8
2.6 Představy potenciálních pečovatelů o zabezpečení vlastního stáří a příprava na ně	9
3. Soubor identických rodin	11
3.1 Porovnání výpovědí příslušníků identických rodin	11
4. Shrnutí	13
5. Závěr	15
Příloha – tabulky	17

Úvod

V roce 1999 bylo v souvislosti s připravovaným zákonem o sociální pomoci dotazováno 1085 seniorů starších 60 let za účelem zjištění jejich představ a názorů na řešení situace v případě, že by se stali nesoběstačnými¹.

Vyhodnocení odpovědí respondentů potvrdilo základní předpoklad – občané nad šedesát let by v případě nepříznivého zdravotního stavu většinou i nadále chtěli žít ve vlastním bytě, což by je nevytrhávalo ze zavedených sociálních vazeb. Za pomoci rodiny či sociální služby by při snížené soběstačnosti chtěli žít ve vlastní domácnosti kolem šedesáti procent seniorů.

K tomuto přání se však mnohdy pojily určité obavy. Ve vztahu k péči poskytované rodinou byly mezi jinými obavami nejčastěji vysloveny obavy s časovou náročností péče, s omezením zaměstnání pečovatele a s finanční náročností poskytované péče. Více než čtvrtina seniorů však také vyslovila obavu, že je rodina v případě nesoběstačnosti umístí v ústavním zařízení. Na druhé straně však více než čtyřicet procent seniorů uvedlo, že by pečovat o ně mohlo být pro rodinné příslušníky finančně zajímavé.

Do jaké míry korespondují představy seniorů s představami jejich dětí se pokouší přiblížit předložená studie.

¹ J.Veselá, Z.Janata: Sociální služby ve světle připravovaných reforem(II. díl).Postoje občanů důchodového věku k připravovanému zákonu o sociální pomoci.Praha, leden 1999

1. Metodika, organizace výzkumu a popis souboru

Soubor respondentů tvoří děti seniorů starších šedesáti let, které měly vypovídat o způsobu zabezpečení potřebné péče rodičům v případě, že by se tito stali nesoběstačnými. Výběr potenciálních pečovatелů-dětí vycházel z adres seniorů z roku 1999. Výzkum byl realizován metodou osobních rozhovorů s respondenty na základě jednotných pokynů k dotazování a jednotných dotazových instrumentů. Dotazování prováděli zkušení a vyškolení tazatelé společnosti MEDIAN. Dotazování respondentů probíhalo v červnu a červenci 2000.

Tazatelé měli navštívit seniory dotazované v roce 1999, získat adresy jejich dětí a s těmito provést rozhovor. Vzhledem k tomu, že mezi výzkumy uplynula doba jednoho roku, dalo se předpokládat, že senior:

- na adrese již nebydlí (přestěhování, úmrtí aj.),
- odmítne poskytnout informaci o adrese svých dětí,
- nemá děti apod.

Od původního souboru seniorů bylo získáno 526 použitelných adres jejich dětí, ve zbývajících případech museli tazatelé nalézt jiné vhodné respondenty. Jejich kvóty byly stanoveny stejně jako u souboru seniorů na základě údajů ČSÚ, podle požadavku VÚPSV byla navíc stanovena podmínka věku rodičů – alespoň jednomu muselo být více než šedesát let.

Získaná data jsou v práci vyhodnocována jednak v celém rozsahu jako informace o potenciálních pečovatелích o nesoběstačné seniory z řad rodinných příslušníků a jednak byl vytvořen soubor identických rodin tvořený seniory vypovídajícími v roce 1999 a jejich dětmi vypovídajícími v roce 2000. Za soubor identických rodin jsou vyhodnocovány pouze otázky položené jak seniorům, tak i jejich dětem.

1.1. Charakteristika souboru potenciálních pečovatелů

Soubor 1156 respondentů tvoří děti seniorů, část z nich těch, jejichž rodiče v roce 1999 vypovídali jak by chtěli být zabezpečeni v případě, že by se již o sebe nemohli sami postarat. Věk respondentů je v rozmezí 20 až 60 a více let, nejpočetněji (40%) je zastoupena věková skupina 40 až 49 let, na položené otázky odpovídalo 58% dcer a 42% synů. Co se týče vzdělání respondentů, převažují středoškoláci s maturitou (39%) a dále pak podle pořadí následují respondenti s nižším středním (37%), vysokoškolským (15%) a základním (9%) vzděláním. 70% respondentů žije v manželství, 3% jsou ovdovělí, 17% je rozvedených a 10% svobodných. 86% respondentů má děti, 65% jich má ještě děti nezaopatřené a 27% respondentů má již i vnoučata. Oba rodiče má 45%, již jen matku 43% nebo otce 12% respondentů.

Mezi rodiči, o nichž respondenti vypovídají, je 52% otců a 48% matek starších 70 let. Pokud respondent má oba rodiče, 88% jich žije v manželství nebo ve společné domácnosti.

Poměrně velká část (25%) respondentů žije se svými oběma rodiči buď v jednom bytě (8%) nebo v jednom domě (17%). Ve většině případů však jsou bydliště respondentů a jejich rodičů odlišná. Nejvíce respondentů (37%) bydlí ve stejné větší obci (městě) jako jejich rodiče, v různých obcích či městech jich žije 27%. V 11% bydlí respondenti s rodiči ve stejné malé obci nebo v jedné ulici většího města. Pokud jsou rodiče respondentů z nějakého důvodu osamělí, žijí mnozí z nich se svými dětmi. Častějším je soužití v jednom domě než v bytě a s osamělou matkou než otcem.

270 respondentů souboru se již v některém směru obracelo na sociální orgány se žádostmi o pomoc. Převaha těchto žádostí se však týkala poskytnutí dávek sociální podpory, především přídatku na dítě (37%) nebo rodičovského příspěvku (7%). Další, více frekventované žádosti se týkaly získání příspěvku na bydlení (10%); podpory

v nezaměstnanosti (7%); sociálního příplatku(6%); 4% respondentů žádalo o příspěvek na dopravu, přiznání některého ze stupňů bezmocnosti a přiznání některého z důchodů a 2% o přiznání příspěvku při péči o blízkou osobu. O poskytnutí sociální služby žádalo 6% rodičů respondentů. Šlo především o poskytnutí pečovatelské služby (dovoz jídla, úklid, nákupy) a umístění do domu s pečovatelskou službou nebo domova důchodců.

1.2. Charakteristika souboru identických rodin

Soubor identických rodin zahrnuje výpovědi 526 rodin seniorů a jejich dětí. Vznikl sloučením dotazníků seniorů vypovídajících v roce 1999 o svých představách a názorech na řešení situace v případě, že by se stali nesoběstačnými s dotazníky vyplněnými jejich dětmi v roce 2000 za účelem zjištění, jak ony si představují, že by v případě potřeby zabezpečily rodiče.

Soubor rodičů tvoří 61% žen a 39% mužů. Z nich je 44% otců a 28 % matek starších 70 let. Převaha (91%) rodičů jsou příjemci starobního důchodu a 14% z nich má tento důchod zvýšen pro některý ze stupňů bezmocnosti (bezmocnost částečná - 9%; převážná - 4%; úplná - 1%). Někteří z rodičů jsou držiteli mimořádných výhod (I. stupně - 4%; II. stupně - 9%; III. stupně - 3%), 11% rodičů je již v současné době příjemcem pečovatelské služby.

Děti seniorů vypovídající o rodičích jsou nejčastěji (39%) ve věku 40 až 49 let nebo ve věku 30 až 39 let (38%). 14% je starších, z nich 2% jsou starší 60 let. Jen 23% respondentů nemá nezaopatřené děti a 17% jich má již i vnoučata. Co se týče jejich vzdělání, převažují (44%) mezi nimi středoškoláci s maturitou, následují respondenti s nižším středním vzděláním (33%), 15% je vysokoškoláků a 8% respondentů má základní vzdělání.

2. Soubor potenciálních pečovatelů

2.1. Zdravotní stav a soběstačnost seniorů podle výpovědi jejich dětí

Podle respondentů je současný zdravotní stav 37% otců a 35% matek uspokojivý, zdravotní potíže přechodného rázu má 24% otců a 20% matek, malé zdravotní potíže trvalého charakteru má 24% otců a 31% matek a velké zdravotní potíže trvalého charakteru má 12% otců a 13% matek. Zdravotní stav otců nezná 3% a matek 2% respondentů. 4% otců a 7% matek má důchod zvýšen pro bezmocnost. O této skutečnosti není informováno u otců 10% a u matek 6% respondentů. Pokud respondenti uvedli, že některý z jejich rodičů má důchod zvýšen pro bezmocnost, tak největší podíl jsme zaznamenali u otců (31%) ve věkové skupině 70-74 let a u matek (20%) ve věkové skupině 75-79 let. Tomuto zjištění ostatně odpovídají i výpovědi respondentů o zdravotním stavu rodičů uvedené v tabulce 2 a 3, varianta „velké zdravotní potíže trvalého charakteru“ i výpovědi o schopnosti zabezpečit si běžné životní potřeby.

Schopnost zabezpečení si běžných životních potřeb je pro seniora základním předpokladem pro samostatný život. Postupná schopnost ztráty soběstačnosti zapříčiněná věkem pak je signálem pro potřebu poskytnutí pomoci rodinou nebo příslušnou sociální službou. K orientačnímu zjištění míry závislosti rodičů jsme pro výpověď respondentů stejně jako u souboru seniorů použili vybrané údaje z materiálu „Moduly jednotlivých úrovní sociálních služeb v péči o osoby závislé na pomoci jiné osoby“.² Z 10 uváděných modulů jsme vybrali moduly vyjadřující schopnost zajistit si základní životní úkony (sebeobsluhu).

O tom, jak se s přibývajícím věkem schopnost sebeobsluhy snižuje, vypovídá tabulka 4 a 5. Z údajů tabulky 4 je zřejmé, že k zásadnímu zlomu ve schopnostech dochází mezi 75 až 79 rokem života. Míra poklesu dané schopnosti je patrná z tabulky 5. Největší význam má omezení hybnosti, které se následně promítá do zvládání dalších činností. Mezi schopnostmi mužů a žen jsme nenalezli zásadní rozdíly. Z údajů seniorů se zdá, že v celku se jedná o pokles kolem dvaceti procentních bodů, z údajů jejich dětí o dvacet sedm procentních bodů.

2.2 Představy potenciálních pečovatelů o zabezpečení péče rodičům

Přibližně 80% dětí by v případě vzniklé nesoběstačnosti rodičů volilo možnost poskytnout jim potřebnou péči v domácím prostředí. V domácnosti, za eventuální pomoci ostatních sourozenců, by péči chtěla poskytovat více než polovina dětí, z nich téměř dvě třetiny dcer a více než třetina synů. 27% dětí (častěji dcery - 57% než synové - 42%) by zabezpečila rodičům péči prostřednictvím pečovatelské služby či instituce v domácím prostředí potřebnou pomoc poskytující.

Umístění rodiče do zařízení s možností poskytnutí celodenní péče (dům s pečovatelskou službou, domov-penzion pro důchodce, domov důchodců) by v případě zhoršeného zdravotního stavu volilo v případě matek 14% respondentů, v případě otců 18%. Jako nejpřijatelnější řešení se jeví umístění rodiče v domě s pečovatelskou službou a jako nejméně přijatelné umístění v domově důchodců. Jsou to však vždy synové, kteří by některého z rodičů v zařízení s celodenní péčí umístili, a obyvatelem zařízení by byl častěji otec než matka. Při porovnání odpovědí dcer a synů a výčtu obav, které by „zásadním způsobem“ mohly způsobit zabezpečení péče ovlivnit, můžeme v odpovědích vysledovat rozdílnost rolí muže a ženy, ale pravděpodobně i vztah snacha - tchyně, bydlení neumožňující soužití více generací apod.

Přestože vysoké procento respondentů uvádí ochotu poskytovat rodičům osobní péči, dotázaní současně přiznávají, že existují okolnosti, které by mohly vyústit v rozhodnutí

² J.Torová, H. Vostrovská, E. Kaplan – Vypracování modulů jednotlivých úrovní sociálních služeb v péči o osoby závislé na pomoci jiné osoby, Praha 1995

zabezpečit potřebnou péči prostřednictvím instituce poskytující sociální služby (tab.6). Do míry vyslovených obav se promítá jejich předpokládaný dopad na život pečujícího a jeho rodiny, ale i pochybnost, zda potenciální pečovatel dokáže poskytnout dostatečně erudovanou péči. S výjimkou omezení možnosti pomáhat s péčí o vnoučata (60% odpovědí) by některá z uvedených obav určitě nebyla pro 19 až 46 % odpovídajících důvodem ke svěřeni péče o rodiče některé z institucí poskytujících sociální služby. Rozhodnutí neposkytovat rodiči péči osobně by však „zásadním způsobem“ ovlivnila obava (podle četnosti odpovědí) z: omezení možnosti zaměstnání (34%); nezvládnutí potřebné odborné péče (33%); časové náročnosti poskytované péče (20%); potřeby přestěhovat rodiče do vlastního bytu (16%); nezvládnutí psychické zátěže (15%); nezvládnutí fyzické zátěže (15%); zanedbávání potřeb vlastní rodiny (15%); odloučení od vlastní rodiny při potřebě bydlení v bytě rodičů po dobu poskytování péče (15%); finanční náročnosti péče (12%); omezení osobního života (12%) a omezení možnosti pomáhat s péčí o vnoučata (4%).

Synové i dcery označili na prvním místě v pořadí obavu z omezení zaměstnání při poskytování osobní péče nesoběstačnému rodiči. Zahrneme-li v této otázce i volbu varianty „tak napůl“ (dcery -39%; synové - 35% odpovědí) zjistíme, že dvě třetiny (66%) dcer a více než tři čtvrtiny (77%) synů by pravděpodobně z důvodu obavy ze ztráty zaměstnání svěřilo péči o rodiče některé instituci.

Na straně druhé pro cca polovinu respondentů by mohla být motivem k péči o rodiče právě ztráta zaměstnání a při dlouhodobé nezaměstnanosti by jejich ochota pečovat byla ještě o něco vyšší. Přibližně každého pátého respondenta by však nezaměstnanost k péči o rodiče nemotivovala a pro více než pětinu respondentů by nebyla motivem k péči ani možnost získání sociální dávky při osobní péči o nesoběstačného rodiče (tab. 8).

Z odpovědí respondentů na případné řešení situace, kdy by došlo k souhře nepříznivých okolností -respondentově nezaměstnanosti a potřebě pečovat o staré rodiče-, je zřejmé, že lze rozlišit 3, přibližně stejně zastoupené přístupy.

Prvou skupinu tvoří respondenti, kteří by o rodiče nepečovali nebo pečovali jen po určitou dobu a orientovali se na získání zaměstnání.

Druhá skupina by o rodiče pečovala pokud by byla přijatelným způsobem finančně zabezpečena.

Třetí skupina respondentů by rodičům poskytovala potřebnou péči i bez ohledu na možnost státního příspěvku (tab.9).

Za přijatelnou výši státního příspěvku jako úhrady za celodenní péči o staré rodiče považují respondenti částky uvedené v tab. 10 (údaje byly získány prostřednictvím otevřené otázky). Pro více než polovinu dotazovaných by byl přijatelný státní příspěvek ve výši dvojnásobku minimální mzdy.

2.3 Předpokládaná pomoc sourozenců a partnerů pečujícího při péči o nesoběstačného rodiče

Nutnost pečovat o nesoběstačného seniora vyžaduje od pečující rodiny na kratší či delší dobu se přizpůsobit jeho potřebám. Z hlediska časové náročnosti může jít o občasnou či každodenní pomoc při zabezpečení chodu domácnosti, případně stravy a hygieny až po potřebu celodenního dohledu a péče. To samozřejmě klade velké nároky jak na pečujícího a jeho rodinu, tak i na případnou pomoc ze strany širší rodiny.

Více než polovina souboru respondentů uvedla, že v případě potřeby by zabezpečovali péči nesoběstačným rodičům za pomoci sourozenců v jejich domácnosti. Nejčastěji tuto odpověď volily dcery středoškolačky s maturitou ve věku 36 - 50 let.

Většina respondentů předpokládá, že by jim se zajištěním péče o rodiče pomáhali i jejich partneři. Pokud na položené otázky odpovídali muži, tedy synové, kteří by rodičům měli péči poskytovat, volili v těchto případech v odpovědích na otázku častěji variantu

„určitě ano“, kdežto dcery vypovídající o svých mužích, variantu „spíše ano“. Více než čtyřicet procent respondentů také uvedlo, že jejich partner by sice péči o nesoběstačné rodiče považoval za samozřejmou, ale mnoho by nepomáhal. S opuštěním zaměstnání z důvodu péče o staré rodiče by „určitě“ souhlasilo jen 10% partnerů potenciálních pečovatелů. Nejčastěji by souhlas s opuštěním zaměstnání od svých partnerů očekávali respondenti se středním vzděláním ukončeným maturitou, nejméně často vysokoškoláci a respondenti se základním vzděláním. Malé procento respondentů dokonce předpokládá, že jejich partner by nechtěl, aby v případě potřeby péči rodičům poskytovali - nejčastěji respondenti s nižším středním vzděláním, nejméně často vysokoškoláci (tab. 7).

Pomoc sourozenců při péči o nesoběstačné rodiče předpokládá celkem 60% respondentů. 27% z nich je přesvědčeno, že by určitě pečovali společně a 33% předpokládá v tomto směru vysokou pravděpodobnost společné péče. O tom, že by péče o nesoběstačné rodiče, ač má sourozence, spočívala pouze na dotazovaném respondentovi, je přesvědčeno 6% a dalších 19% respondentů si myslí, že by se rovněž bez pomoci sourozenců museli obejít, a to dvakrát častěji respondenti, kteří mají bratry, než ti, co mají sestry. Je potěšitelné, že společnou péči o rodiče předpokládají i respondenti, kteří s nimi bydlí v jednom bytě či domě. S rostoucí vzdáleností mezi bydlišti respondentů a jejich rodičů stoupá, s výjimkou bydlení v různých obcích (městech), i počet respondentů, kteří uvádějí společnou péči.

2.4 Faktory, které lze považovat za limitující pro poskytování péče nesoběstačným seniorům v rodině

Ačkoliv převaha respondentů považuje pomoc dětí starým rodičům za povinnost a pomoc mezi členy rodiny za samozřejmou (tab. 11), je zřejmé, že existují okolnosti, které v poslední fázi rozhodnou, zda rodina péči nesoběstačnému rodiči poskytne. Mezi rozhodující faktory lze zahrnout jednak respondenty vyslovené obavy, pro které by péči svěřili instituci, jednak postoj životního partnera k omezením, jež by v souvislosti s poskytovanou péčí mohly nastat, ale např. i ochotu sourozenců se na péči podílet. Dále lze zařadit mezi faktory možné ovlivnit péči o nesoběstačného seniora - rodinný stav potenciálního pečovatele i rodiče, jejich pohlaví, vzdělání, vzdálenost bydliště, přítomnost nezaopatřených dětí v pečující rodině, bytové podmínky apod.

Senioři žijící v manželství či ti, jejichž manželství zaniklo přirozeným způsobem, mají větší šanci při vzniklé nesoběstačnosti na dožití ve své domácnosti či domácnosti dětí, než ti, jejichž manželství zaniklo rozvodem. Respondenti, kteří nemají zkušenost s rozvodem manželství rodičů byli dotázáni, jak by se pravděpodobně zachovali v případě, že by se jejich rodiče rozvedli a potřebovali pro nesoběstačnost péči. 88% z nich uvedlo, že by potřebnou péči poskytli oběma rodičům, 3% pouze matce, 0,6% pouze otci a 3% žádnému z nich. Na obdobnou otázku odpovídali i respondenti, jejichž rodiče jsou rozvedeni. V tomto případě by pomoc oběma rodičům poskytlo 52% respondentů, pouze matce by ji poskytlo 32%, pouze otci 7% a žádnému z nich rovněž 7% respondentů.

V obou uvedených případech by pečujícím o rodiče byla dcera starší 51 let se středoškolským vzděláním s maturitou a nejméně často syn ve věku 36 - 50 let se základním vzděláním. Pokud by se respondent rozhodl poskytnout potřebnou pomoc pouze některému z rodičů, byla by pečovanou osobou pětikrát častěji matka než otec.

2.5 Názory dětí seniorů na roli státu a rodiny

Názory dětí seniorů na roli státu a rodiny při potřebě poskytování pomoci nesoběstačným seniorům a způsobu úhrady poskytovaných sociálních služeb jsme zjišťovali otázkami s pětibodovou škálou, na jejichž protipólech byla rodina nebo příjemce služby a stát nebo specializovaná instituce. Jak se dalo předpokládat, soustřeďuje se nejvíce odpovědí

uprostřed škály, i když i tam nacházíme u jednotlivých odpovědí rozdíl 25 až 38 procentních bodů (tab.12).

Zcela jednoznačně převažuje mínění, že i nesoběstačnému seniorovi je lépe v domácím prostředí než v ústavním zařízení. Jen malý podíl respondentů (7%) však jednoznačně připouští, že největší díl péče o staré nesoběstačné rodiče by měla nést rodina. V této odpovědi součet podílu respondentů (23%) vpravo od středu škály však přibližně odpovídá počtu dětí seniorů které uvádějí, že by rodičům potřebnou péči poskytovaly, pokud by jim to ekonomická situace dovolovala i bez ohledu na možnost pobírání státního příspěvku (tab.13). Odpovědi v tomto případě ale vycházejí z možného řešení dvou mezních situací - případné nezaměstnanosti potenciálního pečovatele a potřeby pečovat o nesoběstačného rodiče. Je tedy možné pravděpodobně odhadovat, že přibližně jedna čtvrtina rodin s nesoběstačným seniorem by se snažila potřebnou péči zajistit v domácím prostředí. Je otázkou do jaké míry však bez osobní zkušenosti dovedou odhadnout, co péče o nesoběstačného seniora obnáší. Použijeme-li jako příklad mezní nutnost poskytovat v rodině péči imobilnímu, inkontinentnímu a demenčnímu seniorovi, pak zcela určitě jsou představy převažující většiny potenciálních pečovatelů zkreslené, na což lze usuzovat i z volby varianty „určitě ne“ v míře vyslovených obav (tab. 6). Neuvědomují si, že v takovýchto případech se bude jednat o 24 hodinovou službu s vysokým podílem psychické i fyzické zátěže a dalších problémů a omezení a doba nutnosti poskytovat péči může být záležitostí i několika let.

Lze si jen přát, aby na pomoc těmto rodinám fungovaly služby, které by jim v jejich nelehké situaci pomáhaly. Jde především o služby sdílené (respitní) péče, možnost využívání některých úkonů pečovatelské služby a poradenství. Přes veškerou respondenty deklarovanou dobrou vůli rodiny je nutno počítat s tím, že v případech kdy péče v domácnosti bude poskytována seniorovi, zvláště pak natolik nesoběstačnému jako v uvedeném příkladu, bude existovat mez, za kterou již nebude lze jít. Jde o případy syndromu „vyhoření“, kdy by původně dobře míněná ochota o rodiče pečovat mohla přejít až do stadia jeho, byť nechtěného, týrání. Praxe ukazuje, že nejčastěji týrají, ač někdy nevědomě, ti, kteří pečují. Pak bude nutné takovéhoho seniora urychleně umístit v zařízení s odbornou celoroční péčí.

2.6 Představy potenciálních pečovatelů o zabezpečení vlastního stáří a příprava na něj

Představy respondentů, dětí seniorů, o zabezpečení v době nesoběstačného stáří jsme zjišťovali stejnou otázkou jako u jejich rodičů s tím, že navíc byla přidána možnost „žít v domácnosti některého svého dítěte“. Jednoznačně převažuje přání prožít tuto část života ve vlastní domácnosti. Volba je silně ovlivněna dosaženým školním vzděláním (základní 53%; VŠ 75% odpovědí), svým způsobem se však promítá i životní zkušenost daná jednak věkem ale i individuálním životním příběhem, což pravděpodobně nejlépe charakterizuje volba přidávané varianty. V domácnosti svého dítěte by v tomto případě chtělo žít 5% ovdovělých, ale jen 2% rozvedených respondentů (tab. 14,15,16).

Zajímavé je sledovat místo preferovaného pobytu podle velikosti obce současného bydliště respondentů. Se zvyšujícím se počtem obyvatel obce stoupá počet respondentů, kteří by chtěli poskytovat pomoc ve své domácnosti prostřednictvím institucí poskytujících služby. Nejčastěji (24%) takto uvažují obyvatelé obcí velikostní skupiny 20 000 až 49 999 (dále v pořadí následuje velikost obce 50 000 - 99 999 a 10 000 - 19 999), nejméně často obyvatelé obcí do 1 999 obyvatel (12%). Do úvahy se pravděpodobně promítá i současná zkušenost - ve větších obcích je pečovatelská služba spíše dosažitelná než v obcích malých. Opačný trend lze spatřit u preference pobytu v domě s pečovatelskou službou. Jen 10% respondentů z obcí s 20 000 a více obyvateli by chtělo žít v tomto domě (menší preference je vyvážena zájmem o možnost žít v domově-penziónu (18%) - především obyvatelé obcí velikosti se 100 000 a více obyvateli) oproti respondentům žijícím v menších obcích. V případě respondentů, kteří uvedli volbu domova-penzionu, je však třeba vzít v úvahu, že tito s největší pravděpodobností nejsou

informování o skutečnosti, že v těchto zařízeních se předpokládá vysoká soběstačnost obyvatele. Svoji roli mohl sehrát i psychologický aspekt - pro okolí lépe zní, mohu-li říci, že žiji v penziónu než v domově důchodců. Možnost žít v domě s pečovatelskou službou by volilo 21% respondentů žijících v obcích s 5 000 - 9 999 obyvateli; 17% respondentů z obcí velikostní skupiny 2 000 - 4 999 a 14% respondentů z obcí do velikosti 1 999 obyvatel.

Umístění do domova důchodců preferoval jen malý počet respondentů (0,5 - 5%). S výjimkou nejmenších obcí (do 499 obyvatel), kde by domov důchodců volilo 5% respondentů, je zájem respondentů žijících v obcích až do velikostní skupiny obcí s 19 999 obyvateli o umístění v domově důchodců malý (0,5 - 1% odpovědí).

K prožití klidného stáří mohou přispět opatření realizovaná v době, kdy k tomu má občan dostatek sil a prostředků, ale i zběžná orientace o možnostech sociální pomoci v okolí bydliště. Přípravu na omezení, která mohou s přibývajícím věkem nastat, jsme zjišťovali z hlediska zajištění finanční rezervy, uzpůsobení bytu a zájmu o možný způsob řešení případných sociálních problémů. Z výpovědí je zřejmé, že pro respondenty ve věku do 35 let je představa nesoběstačného stáří natolik vzdálená, že u všech položených otázek převažuje výběr možnosti „ne a ani o tom neuvažuji“ v rozmezí 39 až 71 procentních bodů. Se zvyšujícím se věkem podle očekávání přibývá na položené otázky kladných odpovědí, případně úvaha tu kterou okolnost řešit. Avšak i v nejstarší věkové skupině zaráží záporné odpovědi u otázek, které mají přímou vazbu na možná omezení, jež by mohla v budoucnu nastat. O odstraňování bariér v bytě neuvažuje 54%; o sociální dávky a služby určené starým občanům se nezajímá 42%; které sociální služby jsou v místě bydliště poskytovány nezajímá 40%; o to, kdo poskytuje v okolí sociální služby, se nezajímá 37% a kde v případě potřeby hledat pomoc pro starší nesoběstačné nezajímá 35% respondentů starších 51 let (tab. 17). Toto zjištění je o to více tristní, že zájem o sociální problematiku není odvislý ani od výše dosaženého vzdělání (tab. 18). Nejmenší snahu připravovat se na stáří, ať již tvorbou určitých finančních prostředků nebo úpravou bytu jsme zaznamenali u respondentů, kteří preferují ve stáří umístění do domova důchodců. Na druhé straně však tyto občany, alespoň dle jejich sdělení, projevují největší zájem o možnosti sociální pomoci. Obdobně, s výjimkou úprav bytu, toto platí i u respondentů, kteří preferují umístění do domu s pečovatelskou službou (tab. 19).

Z porovnání představ seniorů starších 60 let a představ jejich dětí o preferencích zabezpečení ve stáří při případné nesoběstačnosti se pravděpodobně dá usuzovat na určitý, i když ne zásadní, posun k přání prožít stáří v přirozeném prostředí. Výjimku tvoří skupina respondentů se základním vzděláním, která častěji než jejich rodiče volí možnost umístění do domu s pečovatelskou službou nebo v domově důchodců (tab. 20 a 16). To ale u této skupiny respondentů může pravděpodobně souviset i s dalšími okolnostmi, např. s jejich menší možností tvorby rezervy finančních prostředků (tab. 18) související s obtížnějším uplatněním na trhu práce apod. Bez významu však pravděpodobně není ani trend budovat v obcích (mnohdy za vydatné pomoci státu) domy s pečovatelskou službou, v nichž není povinnost úkony pečovatelské služby odebírat. Za těchto podmínek může být pro mnoho občanů výhodné si o umístění do domu s pečovatelskou službou požádat. Z odpovědí zjišťujících přípravu na stáří se zdá, že respondenti upřednostňující umístění do domu s pečovatelskou službou spíše než se svojí nesoběstačností kalkulují s možností získat moderní bydlení nebo uvolnit stávající byt pro rodinného příslušníka.

3. Soubor identických rodin

3.1 Porovnání výpovědi příslušníků identických rodin

Kolem 85% jak seniorů, tak i jejich dětí uvádí velmi častý vzájemný styk, až několikrát měsíčně, řada z nich dokonce sdílí i společný dům či byt. Dalo by se tedy předpokládat, že výpovědi dětí o schopnostech sebeobsluhy budou téměř shodné s výpověďmi rodičů. Ve skutečnosti tomu tak není a rozdíly v odhadu schopností mezi oběma dotazovanými skupinami respondentů se liší o 0,5 až 25 procentních bodů. Větší shodu jsme našli mezi výpověďmi týkajícími se otců, největší rozdíl při hodnocení bezproblémové chůze matek. Pokud děti vypovídají o rodičích, většinou jejich schopnosti nadhodnocují. Nadhodnocení se však týká u všech čtyřech hodnocených schopností především prvních dvou stupňů (1. stupeň vyjadřuje naprostou soběstačnost, pátý stupeň úplnou závislost) - rodiče častěji než jejich děti připouštějí, že některé z úkonů sebeobsluhy jim již činí určité potíže. Tam, kde se jedná o omezení rozsahu sebeobsluhy vážnějšího charakteru, není rozdíl mezi výpověďmi obou skupin respondentů tak markantní. Součet odpovědí rodičů uváděných u 1. a 2. stupně odpovídá přibližně odpovědím dětí hodnotících schopnosti rodičů podle 1. stupně.

Liší se, a to velmi podstatně, výpovědi o přání zabezpečení péče v případě vzniklé závislosti. Z výpovědi seniorů vyplývá, že přibližně polovina (54%) z nich by si přála v případě závislosti v důsledku nemoci nebo stáří žít ve své domácnosti ať již za pomoci dětí nebo instituce poskytující pečovatelské služby. Dále, že by upřednostňovali bydlení v domech s pečovatelskou službou (14%), umístění v domově-penziónu (13%), umístění v domově důchodců (5%) a 13% seniorů uvádí, že o takovéto situaci dosud neuvažovali. Jejich děti vypovídají, že přání rodičů v tomto směru znají, a uvádějí, že 81% z nich by v této situaci chtělo žít ve své domácnosti, 8% bydlit v domě s pečovatelskou službou, 3% žít v domově penziónu a 2% v domově důchodců.

Pokud by děti byly postaveny zhoršeným zdravotním stavem rodičů před potřebu zabezpečit jim celodenní péči (při odpovědích měli respondenti odhlédnout od přání rodičů) jich kolem 55% uvádí, že by o rodiče pečovaly v jejich domácnostech za pomoci ostatních sourozenců a 28% by zajistilo rodičům poskytování pečovatelských služeb institucí v jejich domácnosti. Umístění rodiče do zařízení, kde by mu byla poskytnuta potřebná péče, předpokládá 14% respondentů. Péče by byla v domácnosti o něco častěji poskytována matkám. Pokud by respondenti volili pro zajištění péče rodiči některé zařízení, byl by jim nejčastěji dům s pečovatelskou službou, nejméně často domov důchodců. Umístění do domova důchodců by bylo oproti matkám dvakrát častějším řešením pro zabezpečení potřebné péče otců.

Vypovídají-li respondenti o obavách, které spojují s poskytováním péče rodinou nesoběstačnému seniorovi v domácím prostředí, lze také v tomto případě nalézt velké rozdíly v názorech vypovídajících. Potenciální pečovatelé uvádějí celkově nižší míru obav než jejich rodiče. Největší obavy mají z nezvládnutí odborné péče (35%), následuje obava z omezení zaměstnání (34%) a dále pak obava z časové náročnosti (21%), psychické zátěže (14%) a finanční náročnosti (13%) poskytované péče. Část potenciálních pečovatelů uvádí i obavy z potřeby bydlení po určitou dobu v bytě rodičů a přestěhování rodiče do vlastního bytu. Tyto dvě okolnosti by podle vyjádření mohly ovlivnit jejich rozhodnutí zabezpečit péči rodičům prostřednictvím příslušných institucí namísto rodinou. Nutnost přestěhovat rodiče do vlastního bytu by toto rozhodnutí ovlivnilo „zásadním způsobem“ u 19% (tak napůl - 29%) respondentů, v případě nutnosti bydlení v bytě rodičů 16% (tak napůl - 35%) respondentů. Ovlivnilo by však také každého více než desátého respondenta který uvádí, že „o rodiče by pečoval osobně, případně společně s ostatními sourozenci“.

Ve výpovědích rodičů dominuje obava z omezení zaměstnání pečovatele (41%) a dále v pořadí následují obavy z časové náročnosti (37%), finanční náročnosti (29%),

nezvládnutí péče (15%) a psychické zátěže. V této souvislosti je třeba zmínit i obavu seniorů z případného umístění do ústavu (25%) iniciované rodinou. Jak vyplývá z předchozího textu, nezdá se být tato obava seniorů tak zcela bezdůvodnou. Je však třeba též vzít v úvahu, že změna bydliště rodiče či pečujícího respondenta by byla s největší pravděpodobností realizována teprve v případech značné nesoběstačnosti rodiče.

4. Shrnutí

V září v roce 1999 provedl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí terénní šetření mezi občany staršími šedesáti let zaměřené kromě jiného na zjištění jejich představ o řešení osobní situace v případě vzniklé závislosti na pomoci druhé osoby.

S odstupem cca jednoho roku se obrátil na generaci potenciálních pečovatелů těchto seniorů a zjišťoval, jak by si zajištění péče pro rodiče v tomto případě představovali oni a současně zjišťoval i jejich přípravu na vlastní stáří.

Vzhledem k tomu, že z objektivních důvodů nepřísluší ve všech případech dotazované děti a senioři do jedné rodiny, pracuje zpráva se dvěma soubory. Soubor „potenciálních pečovatелů“ zahrnuje odpovědi všech dotazovaných respondentů na všechny položené otázky. Za soubor „identických rodin“ tvořený příslušníky jedné rodiny jsou konfrontovány představy seniorů o zabezpečení nesoběstačného stáří s představami jejich dětí v tomto směru.

V obecné rovině lze u obou souborů konstatovat v odpovědích na některé otázky zřejmou snahu respondentů stylizovat se do pozice „hodného dítěte“ či odpovídat tak, jak to považují za správné (80 až 85% dětí umožní nesoběstačnému rodiči setrvat v době nesoběstačnosti v jeho domácnosti; více než polovina dětí bude spolu s ostatními sourozenci o rodiče v jeho domácnosti osobně pečovat). Na druhé straně však je také zřejmé, že odpovědi na většinu otázek vycházejí z reality běžného života (např. obava ze ztráty zaměstnání z důvodu péče o starého rodiče; obava z nezvládnutí odborné péče apod.).

Soubor potenciálních pečovatелů

Výpovědi potenciálních pečovatелů potvrzují poznatek z průzkumu seniorů starších šedesáti let, a to, že k výraznému poklesu schopnosti postarat se o sebe dochází mezi sedmdesátým pátým a devátým rokem věku. Lze tedy předpokládat, že někdy v této době se bude rodina muset rozhodnout, jakým způsobem bude řešit potřebu pomoci rodiči, zvláště, stane-li se nesoběstačným.

Podle našich zjištění by převaha dotazovaných dětí chtěla, aby péče byla jejich rodičům poskytována v domácnosti. Z toho více než polovina respondentů předpokládá zabezpečení péče rodinnými příslušníky a více než čtvrtina prostřednictvím instituce, která sociální služby v domácnosti poskytuje. Ostatní respondenti by rodiče zabezpečili prostřednictvím některého zařízení, nejčastěji jeho umístěním do domu s pečovatelskou službou.

Při zabezpečení péče rodinou je předpokládána pomoc jak ze strany partnerů, tak i ze strany sourozenců. Bude-li však skutečně poskytována, záleží na mnoha okolnostech jak na straně seniora, tak na straně potenciálního pečovatele.

Největší váhu pro rozhodování, zda péči seniorovi rodina poskytne, bude mít míra jeho nesoběstačnosti. A dále: pohlaví, počet, věk a vzdělání jeho dětí; vztahy v rodině; rodinný stav seniora a jeho pohlaví; vzdálenost mezi bydlišti, bytové poměry a další okolnosti.

Největším problémem při péči poskytované v rodině bude pravděpodobně skloubení zaměstnání pečovatele s uspokojením potřeb seniora. Obava ze ztráty zaměstnání je natolik velká, že u velké části potenciálních pečovatелů může vést k odmítnutí volby osobní péče zvláště, nebude-li s případnou nutností opustit zaměstnání souhlasit jeho partner. Problémem však mohou být i další okolnosti, které respondenti ve svých odpovědích uvádějí: nezvládnutí odborné péče, finanční náročnost, časová náročnost, omezení osobního života a další.

Pro přibližně čtvrtinu rodinných příslušníků by mohla být impulsem k poskytnutí péče kumulace nesoběstačnosti rodiče s nezaměstnaností potenciálního pečovatele. Pro každého pátého pak možnost získání sociální dávky z titulu této péče. Podle více než poloviny

respondentů by tato dávka, aby byla pro pečujícího člena rodiny za celodenní péči přijatelná, však musela dosahovat výše dvojnásobku minimální mzdy.

Příprava na stáří a představy potenciálních pečovatелů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti

Ač změny politických podmínek ovlivnily v posledním desetiletí i možnosti v sociální oblasti, nezaznamenali jsme zásadní posun v názorech a chování občanů co se týče postojů k zabezpečení vlastního života, zejména stáří a případných problémů s ním spojených. V názorech stále přetrvává předpoklad pomoci státu, a to jak v materiální, tak i finanční podobě. U generace potenciálních pečovatелů došlo sice k mírnému posunu, zvláště v nejmladší věkové skupině respondentů, směrem od institucionální péče poskytované v ústavních zařízeních typu domova důchodců k péči poskytované komunitou v domech s pečovatelkou službou, až po péči poskytovanou v domácím prostředí. Chování respondentů však podle našeho názoru zatím není v souladu ani s jejich představami ani s proklamovanou péčí o nesoběstačné rodiče.

Soubor identických rodin

Výpovědi příslušníků identických rodin ve své podstatě dokreslují a upřesňují poznatky získané z vyhodnocení dat za soubor potenciálních pečovatелů. Potvrzují již zmiňovanou stylizaci potenciálních pečovatелů a dále naznačují, že o sledované problematice není v rodinách běžné hovořit, ale i to, že děti problémy svých rodičů pravděpodobně nevidí či nevnímají. Z výpovědí rodičů je zřejmá také snaha komplikovat dětem co nejméně život a výpovědi dětí potvrzují, že ač mnohé z nich by jistě péči rodičům v jejich přirozeném prostředí rády zajistily, budou z objektivních či subjektivních důvodů její realizaci zvažovat.

Závěr

Poznatky z terénních šetření naznačují, že rodiny, ač podle svých výpovědí považují mezigenerační pomoc za samozřejmou a péči o nesoběstačné seniory v jejich domácnostech za nejlepší možnou, nejsou na její realizaci jak na straně seniorů, tak i jejich dětí připraveny. Je tedy otázkou, do jaké míry lze s péčí o značně nesoběstačné seniory kalkulovat. Příznivé v tomto směru není ani společenské klima - chybí právní normy; sociální práce je nedoceněna; služeb, které by rodinám byly nápomocny, je málo a ne všude jsou dostupné; přetrvává spoléhání občanů na zabezpečení státem; chybí osvěta, příprava na stáří a další.

Nepřipravenost na poskytování péče nesoběstačným seniorům v domácím prostředí je ve své podstatě skryta v odpovědích na většinu otázek našeho dotazníku. Pravděpodobné rovněž je, že potenciální pečovatelé nemají představu, co péče o úplně bezmocného seniora obnáší. Z porovnání některých výpovědí rodinných příslušníků také vyplývá, že na téma, které bylo předmětem našeho zájmu, není běžné v rodinách hovořit a že děti mnohdy problémy svých rodičů nevnímají. Výsledky šetření také vypovídají, že důvodem pro neposkytování péče rodinou může být střet potřeb nesoběstačného seniora s potřebami jeho pečovatele. Také proto naše poznatky potvrzují oprávněnost stávajících forem rezidenční péče (domovy důchodců; domovy-penzióny pro důchodce; domy s pečovatelskou službou) pro staré občany i do budoucna. Důvodem je jednak přání určité části seniorů prožít nesoběstačné stáří v těchto zařízeních a jednak nutnost mít rezervu kapacit pro seniory, jimž bude péče poskytována v domácnosti ať již pečovatelskou službou nebo rodinou, a její poskytování bude muset být z různých důvodů ukončeno. Naplní-li se záměr zamýšleného zákona o sociální pomoci (nověji zákona o některých podmínkách poskytování sociálních služeb) je zřejmé, že budou chybět zařízení ošetřovatelského typu a že potřebu péče o nesoběstačné seniory nepokryjí svou kapacitou již v současné době vyčleněná lůžková oddělení stávajících domovů důchodců.

Na základě poznatků terénního šetření mezi potenciálními pečovateli o nesoběstačné seniory doporučujeme zaměřit pozornost rezortního ministerstva, regionálních a obecních orgánů i nestátních subjektů v oblasti sociálních služeb především na:

Zabezpečení pomoci pečující rodině:

- vytvářet podmínky pro možnost kombinace péče institucionální a rodinné tak, aby nebyl problém skloubit péči o méně nesoběstačného seniora se zaměstnáním pečovatele - např. budováním denních zařízení se svozem seniorů apod.,
- pomocí právních předpisů umožnit členům rodiny střídat se při péči o seniora se značně sníženou soběstačností – např. pro důchodové nároky započítávat poskytovanou péči všem pečujícím,
- budovat informační a poradenská centra zaměřená na problematiku péče o seniory,
- zřizovat půjčovny pomůcek vhodných pro péči poskytovanou především imobilním seniorům – např. polohovací postele, zvedáky apod.,
- vybudovat dostatek kapacit přechodných pobytů.

Zabezpečení pomoci pečujícímu:

- provádět instruktáže o pečovatelských úkonech a používání pomůcek,
- uzákonit práva pečujícího na odpočinek a dovolenou,
- stanovit výši finanční podpory (příspěvku) přiměřeně nárokům poskytované péče a plnému zabezpečení potřeb pečujícího,
- zabezpečit nároky pečujícího ze sociálního a nemocenského pojištění.

Zabezpečení ochrany nesoběstačného seniora:

- stanovit, kdo je oprávněn provádět kontrolu a dohled nad poskytováním péče rodinou,
- stanovit sankce za nedostatečnou kvalitu péče,
- stanovit, kdo je povinen zabezpečit seniorovi náhradní poskytování péče, budou-li zjištěny hrubé nedostatky při poskytování péče rodinou.

Zabezpečení pomoci pro seniory, jimž rodina již nebude mít sílu péči dále zajišťovat a ani terénní služby jim pro míru jejich nesoběstačnosti nebudou moci být poskytovány:

- budování ošetrovacích ústavů a lůžek pro zabezpečení důstojného stáří seniorům jejichž nesoběstačnost je takového rozsahu, že by jim podle stávajících právních předpisů bylo přiznáno zvýšení důchodu pro bezmocnost 3. stupně a pro seniory imobilní.

Příloha - tabulky

- Tab. 1 Jaký je v současné době zdravotní stav Vašich rodičů?
- Tab. 2 Současný zdravotní stav otce - podle věku
- Tab. 3 Současný zdravotní stav matky - podle věku
- Tab. 4 Schopnosti seniorů z hlediska zabezpečení běžných životních potřeb
- Tab. 5 Rozdíl ve schopnosti sebeobsluhy mezi věkovými skupinami seniorů 65-69 a 75-79 let
- Tab. 6 Do jaké míry by dále uvedené skutečnosti mohly rozhodnout, že nebudete pečovat o staré rodiče osobně, ale svěříte péči o ně instituci, která takovouto službu poskytuje?
- Tab. 7 Předpokládané reakce partnerů při nutnosti poskytovat péči nesoběstačným rodičům
- Tab. 8 Mohla by pro vás naopak být motivem k péči o staré rodiče některá z následujících okolností?
- Tab. 9 Jak byste řešil případnou souhru nepříznivých okolností -svoji nezaměstnanost a potřebu pečovat o staré rodiče?
- Tab.10 Jak vysokou částku formou státního příspěvku byste považoval za přijatelnou jako úhradu za to, že celodenně pečujete o své staré rodiče?
- Tab.11 Do jaké míry souhlasíte s uvedenými výroky?
- Tab.12 Jaký je Váš názor na roli státu a rodiny při potřebě poskytování pomoci nesoběstačným seniorům a na způsob úhrady poskytovaných sociálních služeb?
- Tab.13 Jak byste řešil souhru nepříznivých okolností - svoji nezaměstnanost a potřebu pečovat o staré rodiče?
- Tab.14 Představy respondentů, dětí seniorů, o zabezpečení vlastního stáří - podle věku
- Tab.15 Představy respondentů, dětí seniorů, o zabezpečení vlastního stáří - podle rod.stavu
- Tab.16 Představy respondentů, dětí seniorů, o zabezpečení vlastního stáří - podle vzdělání
- Tab.17 Příprava potenciálních pečovatelů na stáří - podle věku
- Tab.18 Příprava potenciálních pečovatelů na stáří - podle vzdělání
- Tab.19 Příprava potenciálních pečovatelů na stáří - podle chtěného pobytu
- Tab.20 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti - podle vzdělání
- Tab.21 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti - podle rodinného stavu
- Tab.22 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti - podle věkových skupin

T a b u l k a 1 Jaký je v současné době zdravotní stav Vašich rodičů? (podíly v %)

	otec	matka
zdravotní stav je uspokojivý	37	35
zdravotní potíže přechodného rázu	24	19
malé zdravotní potíže trvalého charakteru	24	31
velké zdravotní potíže trvalého charakteru	12	13
nevím	3	2

T a b u l k a 2 Současný zdravotní stav otce - podle věku (podíly v %)

zdravotní potíže

věk	stav je uspokojivý	přechodného rázu	malé trvalého charakteru	velké trvalého charakteru	nevím
85 +	2	1	1	8	-
80 – 84	3	8	15	18	9
75 – 79	10	17	19	26	9
70 – 74	23	26	28	26	27
65 – 69	27	30	25	12	23
60 – 64	35	19	11	10	27
50 – 59	2	-	1	1	5

T a b u l k a 3 Současný zdravotní stav matky - podle věku (podíly v %)

zdravotní potíže

věk	stav je uspokojivý	přechodného rázu	malé trvalého charakteru	velké trvalého charakteru	nevím
85+	2	2	4	21	-
80 – 84	3	7	7	18	-
75 – 79	10	15	26	24	27
70 – 74	2	26	16	15	-
65 – 69	23	21	26	10	18
60 – 64	41	25	18	10	36
50 – 59	7	4	3	2	18

T a b u l k a 4 Schopnosti seniorů z hlediska zabezpečení běžných životních potřeb (podíly v %)

věk	výpověď dětí		výpověď seniorů 60+	
	matka	otec	žena	muž
dokáže si bez problémů nakoupit a uvařit				
65 – 69	74	69	70	66
70 – 74	68	52	62	59
75 – 79	50	44	53	54
všechny domácí práce si je schopen(a) obstarat sám(sama)				
65 – 69	58	66	63	67
70 – 74	53	42	43	47
75 – 79	31	34	31	48
chůze nedělá potíže				
65 – 69	69	73	61	71
70 – 74	53	55	47	60
75 – 79	23	46	39	42
osobní hygienu si obstarává zcela samostatně				
65 – 69	93	92	85	86
70 – 74	83	78	81	86
75 – 79	70	75	74	71

T a b u l k a 5 Rozdíl ve schopnosti sebeobsluhy mezi věkovými skupinami seniorů 65-69 a 75-79 let (podíly v %)

druh dovednosti	výpověď dětí seniorů		výpověď seniorů 60+	
	matka	otec	žena	muž
dokáže si bez problémů nakoupit a uvařit	24	25	17	12
všechny domácí práce si je schopen obstarat sám (sama)	27	32	32	19
chůze nedělá potíže	46	27	22	29
osobní hygienu si obstarává zcela samostatně	23	17	11	15

T a b u l k a 6 Do jaké míry by dále uvedené skutečnosti mohly rozhodnout, že nebudete pečovat o staré rodiče osobně, ale svěříte péči o ně instituci, která takovouto službu poskytuje? (podíly v %)

obava z:	zásadním způsobem	tak napůl	určitě ne	nevím
omezení možnosti zaměstnání	34	37	21	8
nezvládnutí potřebné odborné péče	33	41	19	7
časové náročnosti poskytované péče	20	44	30	6
případné potřeby přestěhovat rodiče do vlastního bytu po dobu poskytování péče	16	26	46	12
nezvládnutí psychické zátěže spojené s péčí	15	45	34	6
nezvládnutí fyzické zátěže spojené s péčí	15	35	44	6
zanedbávání potřeb vlastní rodiny	15	39	38	8
případné potřeby odloučení od vlastní rodiny a bydlení v bytě rodičů po dobu poskytování péče	15	31	42	12
finanční náročnosti poskytované péče	12	37	43	8
omezení osobního života	12	38	42	8
omezení možnosti pomáhat s péčí o vnoučata	4	20	60	16

T a b u l k a 7 Předpokládané reakce partnerů při nutnosti poskytovat péči nesoběstačným rodičům (podíly v %)

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne	nevím
partner/ka by se zajištěním potřebné péče pomáhal/a	48	32	11	5	4
vaši pomoc svým nesoběstačným rodičům by považoval/a za samozřejmou,ale asi by moc nepomohl/a	17	26	26	26	5
zabezpečoval/a by chod vaší domácnosti,abyste Vy mohl/a o rodiče pečovat	40	36	14	5	5
souhlasil/a by s tím,že byste v případě potřeby péče o rodiče přestal/a pracovat	10	19	26	30	15
souhlasil/a by s případným přestěhováním rodičů do vašeho bytu	23	27	20	17	13
souhlasil/a by s vašimi delšími (více dnů,týdnů) pobyty v bytě rodičů	23	33	21	12	11
nechtěl/a by, abyste péči rodičům poskytoval/a	4	8	15	63	10

T a b u l k a 8 Mohla by pro Vás naopak být motivem k péči o staré rodiče některá z následujících okolností? (podíly v %)

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne	nevím
nezískání zaměstnání po jeho ztrátě	25	29	17	17	12
ztratil byste zaměstnání	24	26	19	20	11
možnost získání sociální dávky při osobní péči o nesoběstačné rodiče	17	27	22	21	13
jiná okolnost	1	0	0	7	92

T a b u l k a 9 Jak byste řešil případnou souhru nepříznivých okolností-svoji nezaměstnanost a potřebu pečovat o staré rodiče? (podíly v %)

způsob řešení	podíl v %
pokud bych byl přijatelným způsobem finančně zabezpečen státním příspěvkem, poskytoval bych rodičům potřebnou pomoc a zaměstnání nesháněl	32
rodičům bych poskytoval potřebnou péči bez ohledu na možnost státního příspěvku co nejdříve by mi to ekonomická situace umožňovala	28
přechodně bych poskytoval rodičům pomoc a hledal práci, jakmile bych ji našel, pomoc bych přestal poskytovat(nebo ji omezil) a šel bych pracovat	25
ani po dobu nezaměstnanosti bych se nemohl o rodiče starat	5
jinak	1
nevím jak bych situaci řešil	9

T a b u l k a 10 Jak vysokou částku formou státního příspěvku byste považoval za přijatelnou jako úhradu za to, že celodenně pečujete o své staré rodiče? (podíly v %)

ve výši	podíl v %
dvojnásobku minimální mzdy	52
minimální mzdy	19
životního minima jednotlivce	12
vyšší než průměrné mzdy v NH	7
průměrné mzdy v NH	5
životního minima jednotlivce a koeficientu 1,6	5

T a b u l k a 11 Do jaké míry souhlasíte s uvedenými výroky? (podíly v %)

	určitě souhlasím	spíše souhlasím	tak napůl	spíše nesouhlasím	určitě nesouhlasím
členové rodiny by si měli podle svých možností pomáhat	74	21	4	0,5	0,5
Je povinností dětí pomáhat starým rodičům	61	27	9	2	1
uvidí-li mé dítě, že pečuji o starého, nemocného rodiče, mohu předpokládat, že mi v případě potřeby také pomůže	37	37	21	4	1
pomoc rodičů svým dětem v mládí se jim určitě vrátí, až budou staří	29	34	27	7	3
střední generace má v současné době dostatek svých starostí a povinností, a proto starým rodičům pomáhat nemůže	8	21	30	26	15
dospělé děti by měly pečovat o své nesoběstačné rodiče i za cenu opuštění zaměstnání	6	13	31	34	16

T a b u l k a 12 Jaký je Váš názor na roli státu a rodiny při potřebě poskytování pomoci nesoběstačným seniorům a na způsob úhrady poskytovaných sociálních služeb? Umístěte se prosím, na vyznačené škále podle míry souhlasu s uvedenými postoji (podíly v %)

	volba varianty- podíl v %					
	1	2	3	4	5	
je-li starý člověk nesoběstačný, je mu lépe v ústavu než doma	10	16	25	23	26	i nesoběstačnému seniorovi je lépe v domácím prostředí než v ústavním zařízení
péči nesoběstačným starým občanům by měl zabezpečit hlavně stát	16	23	38	16	7	největší díl péče o staré nesoběstačné rodiče by měla nést rodina
kvalitní péči nesoběstačným občanům mohou poskytovat pouze specializované instituce s odborným personálem	16	29	33	15	7	rodina je schopna poskytnout nesoběstačnému občanovi téměř stejně kvalitní péči jako specializovaná instituce
za nesoběstačné občany by měl potřebné sociální služby hradit převážně stát	28	30	33	7	2	péči poskytovanou starým občanům by měli podle svých možností hradit především příjemci těchto služeb

T a b u l k a 13 Jak byste řešil souhru nepříznivých okolností - svoji nezaměstnanost a potřebu pečovat o staré rodiče? (podíly v %)

způsob řešení	podíl v %
pokud bych byl přijatelným způsobem finančně zabezpečen státním příspěvkem, poskytoval bych rodičům potřebnou pomoc a zaměstnání nesháněl	32
rodičům bych poskytoval potřebnou péči bez ohledu na možnost státního příspěvku co nejdéle by mi to ekonomická situace umožňovala	28
přechodně bych poskytoval rodičům pomoc a hledal práci, jakmile bych ji našel, pomoc bych přestal poskytovat (nebo ji omezil) a šel bych pracovat	25
ani po dobu nezaměstnanosti bych se nemohl o rodiče starat	5
jinak	1
nevím, jak bych situaci řešil	9

T a b u l k a 14 Představy respondentů, dětí seniorů, o zabezpečení vlastního stáří-podle věku (podíly v %)

	do 35 let	36 až 50 let	51 a více let
chtěl bych žít ve své domácnosti za pomoci rodiny či sociální služby	74	68	68
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	10	14	14
chtěl bych žít v domově-penziónu pro důchodce	6	9	11
chtěl bych žít v domově důchodců	2	3	3
chtěl bych žít v domácnosti některého svého dítěte	4	4	3
jiná možnost	4	2	1

T a b u l k a 15 Představy respondentů, dětí seniorů o zabezpečení vlastního stáří - podle rodinného stavu (podíly v %)

	ženatý/ vdaná	ovdovělý	rozvedený	svobodný
chtěl bych žít ve své domácnosti za pomoci rodiny či sociální služby	71	75	61	61
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	12	15	16	18
chtěl bych žít v domově-penziónu pro důchodce	8	5	13	10
chtěl bych žít v domově důchodců	2	0	5	2
chtěl bych žít v domácnosti některého svého dítěte	4	5	2	3
jiná možnost	3	0	3	6

T a b u l k a 16 Představy respondentů, dětí seniorů o zabezpečení vlastního stáří - podle vzdělání (podíly v %)

	ukončené základní	nižší střední	střední s maturitou	VŠ
chtěl bych žít ve své domácnosti za pomoci rodiny nebo sociální služby	53	65	73	75
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	21	18	10	7
chtěl bych žít v domově-penziónu pro důchodce	11	8	9	11
chtěl bych žít v domově důchodců	11	2	1	3
chtěl bych žít v domácnosti některého svého dítěte	1	4	4	3
jiná možnost	3	3	3	1

T a b u l k a 17 Příprava potenciálních pečovatелů na stáří - podle věku (podíly v %)

	do 35 let	36 až 50 let	51 a více let
spoří na stáří			
ano	27	50	60
ne, ale uvažuje o tom	34	31	23
ne a ani o tom neuvažuje	39	19	17
uzavřel důchodové připojištění			
ano	27	49	57
ne, ale uvažuje o tom	33	29	20
ne a ani o tom neuvažuje	40	22	23
odstraňuje v bytě bariéry			
ano	8	14	21
ne, ale uvažuje o tom	16	22	25
ne a ani o tom neuvažuje	76	64	54
modernizuje byt			
ano	34	34	35
ne, ale uvažuje o tom	16	23	23
ne a ani o tom neuvažuje	50	43	42
zajímá se o sociální dávky a služby určené starším občanům			
ano	8	15	26
ne, ale uvažuje o tom	27	30	32
ne a ani o tom neuvažuje	65	55	42
zajímá se, kdo v okolí poskytuje sociální služby			
ano	11	17	33
ne, ale uvažuje o tom	20	26	30
ne a ani o tom neuvažuje	69	57	37
zajímá se, které sociální služby jsou v místě bydliště poskytovány			
ano	11	18	33
ne, ale uvažuje o tom	20	27	27
ne a ani o tom neuvažuje	69	55	40
zajímá se, kde v případě potřeby hledat pomoc pro starší nesoběstačné občany			
ano	11	18	34
ne, ale uvažuje o tom	18	28	31
ne a ani o tom neuvažuje	71	54	35

T a b u l k a 18 Příprava potenciálních pečovatелů na stáří -podle vzdělání (podíly v %)

	základní	nižší střední	střední s maturitou	VŠ
spoří na stáří				
ano	39	41	53	58
ne, ale uvažuje o tom	23	34	30	25
ne a ani o tom neuvažuje	38	25	17	17
uzavřel důchodové připojištění				
ano	36	45	49	51
ne, ale uvažuje o tom	22	29	27	27
ne a ani o tom neuvažuje	42	26	24	22
odstraňuje v bytě bariéry				
ano	10	13	17	15
ne, ale uvažuje o tom	14	21	24	24
ne a ani o tom neuvažuje	76	66	59	61
modernizuje byt				
ano	21	29	39	44
ne, ale uvažuje o tom	11	25	22	22
ne a ani o tom neuvažuje	68	47	38	34
zajímá se o sociální dávky a služby určené starým občanům				
ano	15	13	16	24
ne, ale uvažuje o tom	30	31	32	22
ne a ani o tom neuvažuje	55	56	52	54
zajímá se, kdo v okolí poskytuje sociální služby				
ano	19	14	22	27
ne, ale uvažuje o tom	26	28	27	17
ne a ani o tom neuvažuje	55	58	51	56
zajímá se, které sociální služby jsou v místě bydliště poskytovány				
ano	17	16	22	27
ne, ale uvažuje o tom	22	28	26	20
ne a ani o tom neuvažuje	61	56	52	53
zajímá se, kde v případě potřeby hledat pomoc pro starší nesoběstačné občany				
ano	22	17	21	26
ne, ale uvažuje o tom	21	27	30	22
ne a ani o tom neuvažuje	57	56	49	52

T a b u l k a 19 Příprava potenciálních pečovatелů na stáří-podle místa chtěného pobytu (podíly v %)

	preferované místo pobytu při nesoběstačnosti				
	vlastní byt	byt dítěte	dům s PS	domov penzióu	domov důchodců
spořít na stáří					
ano	51	46	42	45	26
ne, ale uvažuje o tom	30	33	31	28	42
ne a ani o tom neuvažuje	19	21	27	27	32
uzavřel důchodové připojištění					
ano	47	51	45	51	19
ne, ale uvažuje o tom	28	28	28	20	29
ne a ani o tom neuvažuje	25	21	27	29	52
odstraňuje v bytě bariéry					
ano	14	15	16	17	10
ne, ale uvažuje o tom	23	23	19	22	19
ne a ani o tom neuvažuje	63	62	65	61	71
modernizuje byt					
ano	34	26	40	35	26
ne, ale uvažuje o tom	23	26	26	19	7
ne a ani o tom neuvažuje	43	48	34	46	67
zajímá se o sociální dávky a služby určené starým občanům					
ano	16	8	18	14	29
ne, ale uvažuje o tom	31	28	34	28	13
ne a ani o tom neuvažuje	53	64	48	58	58
zajímá se, kdo v okolí poskytuje sociální služby					
ano	19	15	26	18	26
ne, ale uvažuje o tom	27	21	27	23	13
ne a ani o tom neuvažuje	54	64	47	59	61
zajímá se, které sociální služby jsou v místě bydliště poskytovány					
ano	19	10	25	23	29
ne, ale uvažuje o tom	27	26	26	21	19
ne a ani o tom neuvažuje	54	64	49	56	52
zajímá se, kde v případě potřeby hledat pomoc pro starší a nesoběstačné občany					
ano	20	15	24	22	29
ne, ale uvažuje o tom	27	28	31	26	16
ne a ani o tom neuvažuje	53	57	45	52	55

T a b u l k a 20 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti-podle vzdělání (podíly v %)

	ukončené základní	nižší střední	střední s maturitou	VŠ
chtěl bych žít ve vlastním bytě za pomoci rodiny či sociální služby	55	53	62	57
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	13	15	13	11
chtěl bych žít v penzióu pro důchodce	12	13	12	15
chtěl bych žít v domově důchodců	6	7	2	6
nevím, neuvažoval jsem o tom	14	12	11	11

T a b u l k a 21 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti-podle rodinného stavu (podíly v %)

	ženatý/ vdaná	ovdovělý	rozvedený	svobodný
chtěl bych žít ve vlastním bytě za pomoci rodiny či sociální služby	61	53	49	26
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	11	15	14	26
chtěl bych žít v penziónu pro důchodce	11	14	14	20
chtěl bych žít v domově důchodců	3	7	11	17
nevím,neuvažoval jsem o tom	14	11	12	11

T a b u l k a 22 Představy seniorů o zabezpečení v případě nesoběstačnosti-podle věkových slupin (podíly v %)

	60 - 69 let	70 - 79 let	80+ let
chtěl bych žít ve vlastním bytě za pomoci rodiny či sociální služby	52	58	63
chtěl bych žít v domě s pečovatelskou službou	13	12	15
chtěl bych žít v penziónu pro důchodce	14	13	7
chtěl bych žít v domově důchodců	5	6	5
nevím,neuvažoval jsem o tom	16	11	10